

Η θέση και ο ρόλος του προλεταριακού σώματος στη συγκρότηση της εργατικής τάξης

Παρόλο που το κίνημα –κυρίως οι αγκιτάτορες της μεσαίας τάξης– χρησιμοποιούσε ευρέως τον λαϊκίστικο λόγο, που ήταν άλλωστε τυπικός τόσο για τις ριζοσπαστικές όσο και για τις ρεφορμιστικές κινητοποιήσεις της εποχής, πολύ συχνά η συζήτηση εξελισσόταν προς μια κατεύθυνση που αναδείκνυε το ζήτημα ως ένα *ταξικό* ζήτημα, που αναγκαία συνοδευόταν από τη γλώσσα του *ταξικού ανταγωνισμού*. Εκτός από το γεγονός πως στη συντριπτική πλειοψηφία ήταν οι παραβάτες που προέρχονταν από την εργατική τάξη αυτοί που είχαν τις περισσότερες κυρώσεις, με πρόστιμα, διώξεις και φυλακίσεις, η εμπειρία της εργατικής τάξης σχετικά με την υποχρεωτικότητα διέφερε κατά πολύ από αυτή της μεσαίας τάξης: οι προλετάριοι/ες θεωρούνταν πολύ πιο επιρρεπείς στο να κολλήσουν και να μεταδώσουν την ασθένεια και συνεπώς μπορούσαν να κατηγορούνται αβίαστα για γονική ανευθυνότητα. Επιπρόσθετα, η αντίσταση του προλεταριάτου δεν είχε να κάνει με την υπεράσπιση κάποιων αφηρημένων πολιτικών αρχών.

Όντας σε καθημερινή σύγκρουση με το κεφάλαιο γύρω από την έκταση της εργάσιμης ημέρας και την ένταση της εργασιακής διαδικασίας, αντιλαμβάνονταν πλήρως ότι τα σώματα ήταν πεδία *πολιτικής διαμάχης*. Γνώριζαν από πρώτο χέρι την κεντρικότητα της σύγκρουσης μέσω της οποίας παράγεται τόσο η τάξη όσο και τα νοήματα γύρω από το παραγωγικό σώμα. Το επίδικο ζήτημα ήταν αν θα επικρατήσει η καπιταλιστική σχέση και η λογική της παραγωγής υπεραξίας: αυτό τοποθετούσε τη σωματική (και διανοητική) ικανότητα για εργασία στο κέντρο όλων των μέχρι τότε κοινωνικών συγκρούσεων και νοημάτων. Φυσικά, ο απλός προλετάριος δεν είναι πολύ πιθανό να είχε εμπλακεί σε φιλοσοφικές διχτομοήσεις και στο καρτεσιανό δίπολο του διαχωρισμένου από το πνεύμα σώματος, αλλά αντιλαμβάνονταν το σώμα του ως μια υπόσταση *ενιαία* με τη νοητική του ικανότητα.

Ενώ το κίνημα καταλάμβανε όλη την εθνική επικράτεια, ήταν πιο ισχυρό στις εργατικές περιοχές, στις γειτονιές του Ανατολικού και Νότιου Λονδίνου, στις βιομηχανικές περιοχές γύρω από το Manchester, το Liverpool, το Sheffield και αλλού. Η εναντίωση και δραστηριότητα κατά του εμβολιασμού γενικά θεωρείτο *εργατική* πρακτική. Όπως διαπίστωνε ένας κυβερνητικός υπεύθυνος για την εφαρμογή του από το Lancashire, «ο εμβολιασμός ήταν μισητός ανάμεσα στις εργαζόμενες τάξεις» στην περιοχή του! Πολλοί αντιεμβολιαστές αυτοπροσδιορίζονταν ως μέλη της εργατικής τάξης και εξέφραζαν την *κοινή* εμπειρία του σώματος που υπόκειται σε εκμετάλλευση, παραβίαση και καταπίεση και ως εκ τούτου χρησιμοποιούσαν πολύ συχνά την πολιτική γλώσσα της *ταξικής σύγκρουσης* για να εκφραστούν.

Το κίνημα αναπτύχθηκε σε περιοχές με ισχυρό εργατικό κίνημα γιατί το όλο ζήτημα, εκτός από την κρατική απαίτηση για υποχρεωτικό εμβολιασμό των παιδιών τους, αφορούσε και την εξασφάλιση/διασφάλιση του «προνομίου» της συμμετοχής των προλετάρων στην αγορά της εκμεταλλεύσιμης εργασίας: κάποιοι εργοδότες απαιτούσαν εκβιαστικά τον εμβολιασμό των εργατών τους, ειδάλλως αυτοί θα βρισκότουσαν απολυμένοι. Η εμπλοκή των συνδικάτων ήταν αναμενόμενη, ενώ συχνά πυκνά εργάτες και εργάτριες απειλούσαν με γενικές απεργίες –ακόμα και σε κομβικές επιχειρήσεις-κολοσσούς, όπως η Midland Railway Company (στο ραγδαία αναπτυσσόμενο σιδηροδρομικό δίκτυο). Στα έντυπα του κινήματος κυκλοφορούσαν διακηρύξεις του τύπου, «*τα αφεντικά να πάψουν να φαντάζονται πως μπορούν με τους μισθούς που δίνουν να αγοράσουν εκτός από την εργασία των εργατών και τα σώματά τους!*» Μερικοί από τους αντιεμβολιαστές αυτοπροσδιορίζονταν ως σοσιαλιστές, κυρίως επρόκειτο για μέλη του Independent Labour Party, ενώ το λονδρέζικο τμήμα της Διεθνούς αναδημοσίευε σχετικό υλικό στην εφημερίδα του, στην International Herald. Άλλοι, όπως ο W. Morris ή η Σοσιαδημοκρατική Ένωση δεν υποστήριξαν το κίνημα και προωθούσαν τη στρεβλή εικόνα πως επρόκειτο για ένα συνονθύλευμα «γεροπαράξενων» και ιδιόρρυθμων «εκκεντρικών».^{xiii} Παρόλη την άβολη θέση στην οποία έφερνε το κίνημα ο απαξιωτικός χαρακτηρισμός του ως «εκκεντρικό», ακόμα και οι σοσιαλιστικές οργανώσεις

της εποχής, που έτρεχαν να κολυμπήσουν στο ρεύμα της «προόδου», όπως θα έλεγε κατοπινά ο W. Benjamin, δεν μπορούσαν παρά να παραδεχτούν σιωπηλά πως η αντίσταση στον υποχρεωτικό εμβολιασμό ήταν ξεκάθαρα αναπόσπαστο μέρος μιας *εργατικής πολιτικής κουλτούρας απειθαρχίας και ανυπακοής* που στεκόταν απέναντι στις καταπιεστικές πολιτικές του βικτωριανού κράτους.

Η αντίσταση στον εμβολιασμό ήταν μέρος μιας διαδεδομένης δυσπιστίας απέναντι στην κρατική «πρόνοια»· και πώς θα μπορούσε να είναι διαφορετικά, όταν αυτή αποτελούσε μέρος των «παροχών» του νέου Νόμου για τους Φτωχούς; Η γενικευμένη καχυποψία του προλεταριάτου απέναντι στον νέο νόμο, που είχε έντονα πειθαρχικό και τιμωρητικό χαρακτήρα, ενώ καθιέρωνε τον κεντρικό ρόλο των περιβόητων workhouses ως μέσο πίεσης προς την αποδοχή της καταναγκαστικής εργασίας, ήταν πολύ βάσιμη. Όπως είδαμε αρχικά, το έδαφος για αυτήν την καχυποψία είχε ήδη στρωθεί με τον Νόμο περί Ανατομίας, του 1832, που έδινε στο κράτος, και κατ' επέκταση στους εκπαιδευόμενους φοιτητές ιατρικής, χειρουργούς και ανατόμους, μια χωρίς προηγούμενο δυνατότητα πρόσβασης στα σώματα των φτωχότερων προλετάρων. Το workhouse όχι μόνο ήταν τόπος στιγματισμού, αλλά απειλούσε και *μετά θάνατον* την *ακεραιότητα* των σωμάτων των προλετάρων. Πέρα από αυτήν τη δυσοίωση προϊστορία, η σύνδεση του υποχρεωτικού εμβολιασμού με τη γενικότερη αντιμετώπιση που έχαιρε το προλεταριάτο στα πλαίσια του νέου νόμου ήταν προφανής από τη στιγμή που οι υπάλληλοι του εμβολιαστικού προγράμματος, οι οποίοι «ξετρύπωναν» τους απρόθυμους γονείς, διεκπεραίωναν και άλλες «προνοιακές» λειτουργίες «αρωγής».

Σε γενικές γραμμές, οι υπηρεσίες εμβολιασμού τελούσαν εξ ολοκλήρου υπό τη διοικητική και εκτελεστική εξουσία που είχε αναλάβει την εφαρμογή του νέου, τότε, Νόμου για τους Φτωχούς: ο νόμος για τον υποχρεωτικό εμβολιασμό του 1853 είχε εκκολαφτεί μέσα από την πολιτική του δωρεάν εμβολιασμού για τους φτωχούς ήδη από το 1840. Με το να είναι ο εμβολιασμός άρρηκτα συνδεδεμένος με την περίθαλψη των απόρων/φτωχών, δηλαδή με την *εξαθλίωση* (pauperization) τμήματος του προλεταριάτου, λειτουργούσε ως πρόκληση για την *ανεξαρτησία*, την *αξιοπρέπεια* και

την *υπόληψη* της εργατικής τάξης. Χαρακτηριστικά που είχαν κεντρικότητα στη συγκρότηση της *εργατικής ταυτότητας* στη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Ο εμβολιασμός σε δημόσιους σταθμούς, παμπ, σχολικές αίθουσες, βιβλιοθήκες μέχρι και στο ιατρείο του *workhouse* ήταν μια οδυνηρή εμπειρία που υποβίβαζε και στιγματίζε τους εργάτες/ριες. Αυτούς που δεν μπορούσαν να πληρώσουν για να πάνε σε έναν ιδιώτη γιατρό φυσικά, οι οποίοι ήταν η συντριπτική πλειοψηφία.

Το πιο εξοργιστικό για τους αντιεμβολιαστές της εργατικής τάξης ήταν πως οι παραβάτες που ανήκαν στη μεσαία τάξη πολύ σπάνια κατηγορούνταν και διώκονταν. Ο νόμος έκανε ανοιχτά διακρίσεις κατά του εργαζόμενου πληθυσμού, ο οποίος ήταν και ο κύριος στόχος εντοπισμού για την επιβολή προστίμων αλλά και ποινών φυλάκισης. Οι εμβολιαστές υπάλληλοι που ήταν επιφορτισμένοι με την «ανίχνευση» θεωρούνταν κάτι σαν κατάσκοποι και σπιούννοι, πράκτορες του

κράτους που πληρώνονταν για να διεισδύσουν στην ιδιωτική ζωή. Επιπλέον, σε αντίθεση με τη μεσαία/άνωτερη τάξη που είχε τη δυνατότητα να σηκώσει το οικονομικό βάρος του προστίμου, για τους εργάτες και τις εργάτριες το ύψος του προστίμου ήταν ομολογούμενως δυσβάσταχτο, αν όχι απρόσιτο. Το πρόστιμο έφτανε στα 20 σελίνια, χωρίς τα έξοδα δικαστηρίου, ενώ το βδομαδιακό κυμαινόταν αρκετά συχνά από 15 έως 20 σελίνια. Για αυτόν τον λόγο, αφενός είχαν δημιουργηθεί τοπικά *ταμεία αλληλοβοήθειας* – μια πρώιμη μορφή *εργατικής κοινωνικής πρόνοιας και αυτασφάλισης*– ενώ μια άλλη τακτική ήταν η *άρνηση πληρωμής* των προστίμων, κίνηση που αναδείκνυε το άδικο του κρατικού αυταρχισμού.

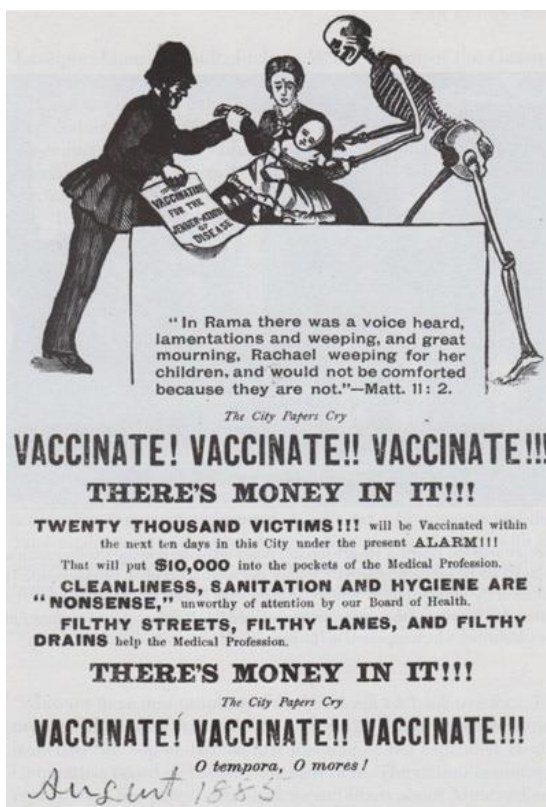
Ακόμα πιο απεχθής ήταν η ποινή της φυλάκισης, συνήθως διάρκειας δύο εβδομάδων, που εξισώνοντας αξιολόγησε κατά τα άλλα μέλη της εργατικής τάξης με τους παραβάτες του «κοινού ποινικού δικαίου» κηλίδωνε την αξιοπρέπεια και την υπόληψή τους. Όπως ειπώθηκε πιο πριν, αναφερόμαστε σε συστατικά στοιχεία της εργατικής ταυτότητας και ηθικής του 19^{ου} αιώνα που καταλάμβαναν σημαντική θέση στις αξιώσεις των εργατών για συμμετοχή στην πολιτική ζωή. Το να έχεις κοινωνική υπόληψη σήμαινε για πολλούς από το τότε εργατικό κίνημα, όπως και γενικά για το εργατικό νοικοκυριό της βικτωριανής Αγγλίας, οικονομική ανεξαρτησία από το κράτος –άρα ουδεμία σχέση με τον νόμο για τους φτωχούς–, εργατικότητα, νηφαλιότητα και μια σχετική ευσέβεια. Συν τοις άλλοις, οι κρατούμενοι αντιεμβολιαστές αποτέλεσαν ένα ιδιαίτερο πρόβλημα για το ποινικό σύστημα, αφού αντιπροσώπευαν ένα νέο είδος *εργάτη-φυλακισμένου* που δεν ανήκε στους «εγκληματίες» και απαιτούσε μια μεταχείριση διαφορετική από αυτούς – μια συνθήκη που έπαιξε ρόλο στη μεταρρύθμιση των ποινικών πρακτικών προς το ευνοϊκότερο. Πάντως, μέχρι το 1890 δεν υπήρχε κάποια ρητή διάκριση μεταξύ αυτών των «*αντιρρησιών συνείδησης*», όπως είχαν ήδη αρχίσει σιγά σιγά να αποκαλούνται, και των παραβατών του κοινού ποινικού δικαίου. Όμως, η πίεση εξαιτίας της ύπαρξης αυτής της κατηγορίας κρατουμένων, των αρνητών της υποχρεωτικότητας του εμβολιασμού, σε συνδυασμό με την πίεση που ασκήθηκε από τους υποστηρικτές της ιρλανδικής ανεξαρτησίας θα έχει σαν αποτέλεσμα την ψήφιση του Νόμου για την Έκτιση των Ποινών (Penal Servitude

Act), το 1891. Ένας νόμος που βελτίωσε τις συνθήκες κράτησης μιας ιδιαίτερης υποκατηγορίας φυλακισμένων που έκτοτε χαρακτηρίζονται «πολιτικοί κρατούμενοι».

Η φυλάκιση δεν ήταν μόνο μια πρόκληση για το κοινωνικό γόητρο των αντιεμβολιαστών εργατών, αλλά και για την ίδια τη σωματική τους ακεραιότητα. Τα σώματα των εργατών και εργατριών αποδεικνύονταν εξαιρετικά εκτεθειμένα· εκτός από την πειθαρχία στον χώρο εργασίας ήταν εκτεθειμένα και στη δυνατότητα της κρατικής εξουσίας να τους στερήσει την ελευθερία τους – εφόσον βρισκόντουσαν υπό τη διαρκή απειλή της φυλάκισης σε αντίθεση με τους ομοϊδεάτες τους από τις ανώτερες τάξεις. Διαφαίνεται τελικά πως αυτό που τους απασχολούσε δεν ήταν μόνο η ασφάλεια των παιδιών τους, αλλά και των *ιδίων* παρόλο που ήταν ενήλικες. Το σώμα του ενήλικα ήταν το ίδιο σημαντικό με αυτό του παιδιού και το θέμα των γονεϊκών δικαιωμάτων ήταν αδιαχώριστο από το κεντρικό ζήτημα των προσωπικών δικαιωμάτων ή του δικαιώματος της «ανάπτυξης της προσωπικότητας», όπως θα λέγαμε στη νομική γλώσσα του σήμερα. Η *αυτονομία* του σώματος αντικαθίσταται, λοιπόν, από την «*τυραννία*» του σώματος, και μια από τις πιο διαδεδομένες εκφράσεις δυσαρέσκειας μεταξύ των εργατριών, σχετικά με την ακόμα εντονότερη απώλεια ελέγχου πάνω στο ίδιο τους το σώμα, αντανάκλουσε πλευρές της αυτοκατανόησής τους, της αντίληψης που οι ίδιες είχαν για την προλεταριακή τους συνθήκη. Σύμφωνα με αυτή, τα αφεντικά και το κράτος μεταχειρίζονταν τις εργαζόμενες τάξεις λίγο καλύτερα από τα εμπορεύματα και από τους σκλάβους – των οποίων η εργασιακή ικανότητα ήταν ολοφάνερα προς πώληση, αγορά και ανταλλαγή–, δηλαδή σαν «*να μην ήταν πρόσωπα, να μην είχαν δικιά τους προσωπικότητα*», αλλά απλά «*να ήταν ένα κινητό περιουσιακό στοιχείο*». Τι πιο αντιπροσωπευτικό για την εργατική αγανάκτηση που προκαλούσε αυτή η εμπειρία από τη διαπίστωση πως «*θα μπορούσαν να μας μαρκάρουν κιόλας όπως κάνουν με όλες τις μορφές της ιδιοκτησίας*»!

Σε τελική ανάλυση, για την εργατική τάξη οι αντιδράσεις της στις πολιτικές του εξαναγκασμού *υπερέβαιναν* τη συζήτηση για τη φύση του βικτωριανού φιλελευθερισμού και ήταν εστιασμένες σε μια συλλογική εμπειρία ευπάθειας και τρωτότητας των σωμάτων τους, που

είχε τις ρίζες της στην κοινή εμπειρία του τεμαχισμένου σώματος-μηχανής – ενός σώματος που είχε την περίοπτη θέση της πρώτης ύλης για την παραγωγή υπεραξίας. Ο νόμος για τον υποχρεωτικό εμβολιασμό οριοθετώντας αυτούς που διώκονταν, επιτηρούνταν και εξαναγκάζονταν σε εμβολιασμό συνέβαλε ώστε να αναδιοργανωθούν οι ταξικές ταυτότητες γύρω από το ζήτημα του «τρωτού» σώματος, ενσωματώνοντας με αυτόν τον τρόπο πολλά άτομα που μοιράζονταν αυτήν την κοινή εμπειρία στην εργατική τάξη, ως υποκείμενο αγώνα.

«Εμβολιαστείτε! Εμβολιαστείτε! Εμβολιαστείτε! Παίζουν φράγκα στην υπόθεση!!!» Βάσει των αστρονομικών κερδών που ανακοίνωσαν οι φαρμακοβιομηχανίες θα μπορούσε να είναι σημερινή αφίσα, είναι όμως από το μακρινό 1885.